

Adriana Laura BANU

PASIVUL SUCCESORAL

Universul Juridic

București

-2011-

Editat de **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Copyright © 2011, **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOTIT DE SEMNĂTURA ȘI
ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE INTERIORUL
ULTIMEI COPERTE.**

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BANU, ADRIANA**

Pasivul succesoral / Adriana Laura Banu. - București :
Universul Juridic, 2011

Bibliogr.

ISBN 978-973-127-503-1

347.65(498)

REDACȚIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.665**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL telefon: **021.314.93.15; 0726.990.184**
DISTRIBUȚIE: tel./fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

**COMENZI ON-LINE,
CU REDUCERI DE PÂNĂ LA 15%**

LISTA PRINCIPALELOR ABREVIERI

B.J.	– Buletinul Jurisprudenței
C.D.	– Culegere de Decizii
C.civ.	– Codul civil
C.fam.	– Codul familiei
C.pr.civ.	– Cod procedură civilă
C.Ap.	– Curtea de Apel
C.A.B.	– Curtea de Apel București
C.D.	– Culegere de Decizii
C.J.	– Revista „Curierul judiciar”
C.P.J.	– Culegere de practică judiciară
C.S.J.	– Curtea Supremă de Justiție
C.A.S.	– Curtea de Casație
dec.	– decizia
Dec. C.S.J. (C.Ap.)	– Deciziile C.S. J. (Curții de Apel) pe anii.
Dreptul	– Revista „Dreptul”
H.G.	– Hotărârea Guvernului
I.C.C.J.	– Înalta Curte de Casație și Justiție
J.N.	– Revista „Justiția Nouă”
J.O.A.N.	– Journal officiel national
J.P.C.	– Jurisclasseur périodique (semaine juridique), édition générale.
J.C.P.N.	– Jurisclasseur périodique (semaine juridique), édition Notariale
J.N.A.	– Journal des notaires et des avocats
L.G.D.J.	– Librairie Generale de Droit et Jurisprudence
L.P.	– Revista „Legalitatea Populară”
O.G.	– Ordonanța Guvernului
O.U.G.	– Ordonanța de Urgență a Guvernului
op. cit.	– opera citată

p.	– pagina
P.R.	– Revista „Pandectele Române”
R.D.C.	– „Revista de Drept comercial”
R.R.D.	– „Revista Română de drept”
R.T.D.C.	– „Revue trimestrielle de droit civil ”
T.M.B.	– Tribunalul Municipiului București
Trib. reg.	– Tribunalul Regional
Trib. Suprem	– Tribunalul Suprem

ARGUMENT

Tema lucrării – pasivul succesoral – constituie o noutate în doctrina noastră de specialitate.

Faptul că tema arătată nu a mai fost analizată în doctrina noastră decât la nivel de cursuri universitare, dar și constatarea că noțiunile de pasiv, în general, și de pasiv succesoral, în special, au început să se cristalizeze tot mai mult în practica judiciară datorită utilității lor practice, au reprezentat argumentele care ne-au determinat să abordăm cercetarea noțiunii de pasiv succesoral.

Astăzi, Noul Cod civil utilizează, pentru prima dată în legislația noastră civilă, termenul de pasiv succesoral, de exemplu, în titlul textului art. 1155, și aduce acestui concept reguli noi, prin faptul că reglementează plata pasivului și în perioada indiviziunii succesoriale.

Consacrarea legală a noțiunii de pasiv succesoral impune aprofundarea acestei noțiuni și legat de aceasta aducerea în dezbatere a conceptului de pasiv succesoral, cu propunerile de lege ferenda pe care le-am considerat utile, în vederea unei reglementări mai clare a acestuia. Toate acestea constituie motive ale demersului nostru pentru cercetarea regimului pasivului succesoral.

Aducerea în discuție a conceptului de pasiv succesoral este foarte utilă și din perspectiva demersului legislativ. Regulile Noului Cod civil cu privire la pasivul succesoral sunt departe de ceea ce așteptam de la ele, atâta timp cât vorbim de o reformă legislativă. Un simplu exemplu este revelator. În lipsa unor reguli care să-i oblige pe creditorii succesoriali să-și declare creanțele, succesibilii nu pot lua o decizie reflectată asupra opțiunii succesoriale.

Mai remarcăm, de asemenea, faptul că terminologia utilizată de Noul Cod civil cu privire la pasivul succesoral este ambiguă. Se observă că legiuitorul este inconsecvent în utilizarea termenilor, deoarece pasivul succesoral este denumit când cu acest termen, când cu cel de „datoria moștenirii” (a se vedea titlul secțiunii a 3-a, intitulat „plata

datoriilor”). Această imprecizie în utilizarea termenilor arătați a existat și până acum, dar era de așteptat ca Noul Cod civil să pună capăt acestei confuzii.

Considerăm că ambiguitatea terminologică utilizată se datorează, în principal, insuficienței cristalizării a noțiunii de pasiv succesoral și implicit a aceleia de datorie succesorală. În mod riguros, termenul de pasiv succesoral constituie *genus proximus*, iar datoria succesorală nu reprezintă decât unul dintre elementele conținutului său.

În concluzie, cele relatate mai sus au menirea de a releva importanța unei cercetări aprofundate a pasivului succesoral și consecințele lipsei acesteia chiar și în plan legislativ.

Mai mult decât atât, din punct de vedere practic, în viitor, problematica lichidării pasivului succesoral va ridica noi probleme având în vedere faptul că în ultimele două decenii a sporit importanța proprietății private în viața economică, iar decesul titularului proprietății va antrena o incidență sporită a aplicării regulilor plății pasivului aflat în patrimoniul acestuia. În orice caz, considerăm că această modificare în plan economic a importanței proprietății particulare trebuie să fie reflectată și în plan legislativ, în materia lichidării pasivului succesoral, cel puțin într-o viitoare modificare a Noului Cod civil.

CAPITOLUL I

NOȚIUNEA DE SUCEESIUNE ȘI TRANSMITEREA PATRIMONIULUI SUCESORAL

Pentru a putea analiza pasivul succesoral vom face mai întâi o scurtă privire asupra celor două etape ale succesiunii: devoluțiunea și transmiterea universalității lăsate de de cuius, nu înainte de a preciza noțiunea de succesiune și terminologia specifică acestei materii¹.

Secțiunea I

Noțiunea de succesiune

§1. Definiția și utilitatea instituției succesiunii

În limbaj comun, cuvântul succesiune semnifică succedarea în timp și spațiu, unei persoane sau unui eveniment².

¹ În acest capitol ne propunem să facem doar o scurtă trecere în revistă asupra problematicii succesiunii care să ne permită abordarea logică a pasivului succesoral. Vizăm, în esență, noțiunea de succesiune și principiile directoare ale succesiunii ca și aspectele legate de modul de desemnare a succesibililor și a transmiterii activului și a pasivului succesoral. Având în vedere scopul arătat, generalitatea prezentării făcută în acest capitol, nu ne permite să avem pretenția ca ideile noastre să se ridice la nivelul unui studiu aprofundat.

² A se vedea, D. Alexandresco, *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român*, tom III, Ed. Socec, București, 1912, p. 34-39; G. Plastara, *Curs de drept român. Succesiuni și liberalități*, vol. III, Ed. Cartea Românească, București, 1925, p. 15; M. Eliescu, *Moștenirea și Devoluțiunea ei în dreptul R.S.R.*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1966, p. 15-16; Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, Ed. Actami, București, 1999, p. 7; Al. Bacaci, Gh. Comăniță, *Drept civil, Succesiunile*, Ed. C. H Beck, București, 2006, p. 1-2; I. Albu, *Observații privind terminologia proiectului Codului civil în materie succesorală*, R.R.D. nr. 8/1973, p. 60.

În sens juridic, succesiunea are semnificația de mod de transmitere a drepturilor (moștenirii) lăsate de de cuius, succesorilor sau legatarilor¹. În acest sens este utilizat termenul succesiune în Cartea a III din C. civ. intitulată, „diferite moduri de dobândire a proprietății”, ordinea tratării lor fiind: succesiunile (titlul I), donațiile și testamentele (titlul II), contracte și convenții (titlul III), vinderi (titlul V), schimbul (titlul VI) etc.

În afara acestei semnificații, pe care o denumim activă, succesiunea, în sens pasiv, desemnează obiectul transmisiunii succesoriale, adică: patrimoniu transmis sau moștenirea transmisă, ca urmare a decesului (mortis causa) unei persoane². De exemplu, legiuitorul folosește această semnificație statuând că «succesiunea se transmite prin lege sau prin voința omului, prin testament» (art. 650 C. civ.); sau «succesiunea nereclamată este considerată vacantă» (art. 724 C. civ.), ori, potrivit art. 653 C. civ., „descendenții și ascendenții au, de drept, posesiunea succesiunii...”

În ambele sensuri, termenul de succesiune este corelativ celui de moștenire. Dacă în sens activ, succesiunea semnifică modul de transmitere a proprietății, corelativ, moștenirea semnifică modul de dobândire a proprietății³. Tot astfel, dacă în sens pasiv succesiunea semnifică drepturile transmise, corelativ, moștenirea semnifică drepturile dobândite.

Utilitatea succesiunii, ca instituție de drept, rezidă în organizarea transferului patrimoniului persoanei după decesul acesteia. Ea răspunde la întrebările legate de soarta bunurilor după decesul lui de cuius. Dacă în timpul vieții, persoanele pot să-și transfere bunurile prin

¹ A se vedea, C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil*, vol. III, Ed. All, București, 1998, p. 226-227; I. Zinveliu, *Dreptul la moștenire în R.S.R.*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 23-24; D. Chirică, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Lumina Lex, București, 1996, p. 16-17.

² A se vedea, M. B. Cantacuzino, *Elementele dreptului civil*, Ed. All, București, 1998, p. 204; M. Rarincescu, *Curs de drept civil. Succesiuni*, București, 1922, p. 18; M. Eliescu, *op. cit.*, p. 20; Fr. Deak, *op. cit.*, p. 5; E. Safta – Romano, *Dreptul de moștenire*, Ed. Grafix, Iași, 1995, p. 17.

³ A se vedea, F. Terre et Y. Lequette, *Droit civil, les successions, les libéralités*, Dalloz, 2e édition, Paris, 1988, p. 204; H. et L. Mazeaud, J. Mazeaud, Fr. Chabas, par L. Leveneur, et S. Leveneur, *Leçons de droit civil. Successions. Libéralités*, tome IV, 5e édition, Montchrestien, Paris, 1999, p. 88.

contract, în general, ne putem întreba, ce se întâmplă cu respectivele bunuri, după deces? Va putea el să dispună de bunuri pentru cazul survenirii decesului? Dar dacă cineva a decedat fără să-și poată exprima voința, cu privire la bunurile sale, de exemplu, într-un accident, ce se va întâmpla cu bunurile sale?

§2. Reglementarea legală a succesiunii și modificările ei în timp

Regulile fundamentale care domină dreptul nostru succesoral actual sunt rezultatul unei rafinări în timp a conceptelor juridice și a intereselor social-politice.

Codul civil reglementează succesiunea în Cartea a III-a, Titlu I, intitulat „Despre succesiuni” (art. 650-799). Totodată, într-un corp de reguli separat, Titlu II, din aceeași carte a Codului civil sunt reglementați sateliții succesiunii: testamentul și donațiile. Regimul juridic actual al succesiunii, reglementat de Codul civil român este preluat, în mare parte, după regulile Codului civil francez, dar și după regulile vechiului drept român¹. El este un compromis între regulile dreptului roman individualist și cele ale cutumelor germane, inspirate din ideea de solidaritate familială².

În timp, aceste reguli au fost modificate, depărtându-se de modelul său, unele intervenții legislative având un categoric caracter progresist, depășindu-și astfel modelul³. De exemplu, a fost recunoscut dreptul la moștenire al copilului natural (art. 63 C. fam.), ca și cel al

¹ A se vedea, M. Eliescu, *op. cit.*, p. 40.

² A se vedea, M. Eliescu, *Curs de succesiuni*, Ed. Humanitas, București 1997, p. 15-16.

³ Caracterul anacronic al dreptului soțului supraviețuitor din dreptul francez a fost corectat. În prezent, prin ultimele reforme ale dreptului succesoral, în speță, cea din 2001 a fost recunoscută vocația succesorală a soțului supraviețuitor și calitatea sa de moștenitor rezervatar, rezerva sa fiind de un sfert din moștenire, în lipsa descendenților și ascendenților. De asemenea, acestuia i-a fost recunoscut încă din 1958 dreptul la sezină. În schimb, până în anul 2002, dreptul soțului supraviețuitor era de un sfert, în uzufruct, în concurs cu descendenții și de jumătate, în uzufruct, în concurs cu colateralii și ascendenții privilegiați. După această dată soțul supraviețuitor a dobândit un drept de la a moșteni o parte în proprietate, chiar în prezența descendenților. (J. Maury, *Succesions et libéralités*, Litec, 2007, 6e édition, p. 55-57).

soțului supraviețuitor, care, potrivit formei inițiale a codului, acesta venea la succesiune după al XII-lea grad, iar în prezent intră în concurs cu rudele din oricare clasă de moștenitori, (Legea nr. 319/1944).

Principalele modificări ale regimului succesiunii au fost punctuale, principiile generale ale succesiunii, reglementate în 1864 supra-vețuind timpului.

Legea nr. 319/1944, privind dreptul la moștenire al soțului supra-vețuitor, a modificat regulile Codului civil privind dreptul soțului supraviețuitor. Legea impozitului progresiv pe succesiuni, din 28 iulie 1921¹, care, prin art. 4, a modificat dispozițiile art. 676 C. civ., restrângând dreptul la succesiune al rudelor colaterale până la gradul IV inclusiv. Decretul nr. 32/1954² privind punerea în aplicare a Codului familiei și a decretului privind persoanele fizice și juridice, așa cum a fost modificat, a abrogat unele reguli ale Codului civil relativ la succesiune, în special cele privind condiția juridică a copilului natural (art. 652), considerat de acum egal în drepturi cu copiii legitimi (art. 63 C. fam.); acceptarea succesiunii în favoarea unui minor fiind considerată a fi făcută sub beneficiu de inventar; Decretul nr. 31/1954³ privind persoanele fizice și juridice completează regulile relative la capacitatea succesorală a copilului conceput (art. 7 și 21); Decretul nr. 73/1954⁴, privind modificarea art. 680 și art. 700 din Codul civil, a stabilit dreptul statului de a culege succesiunile fără moștenitori și a redus termenul de acceptare a succesiunii de la 30 de ani la 6 luni; Legea nr. 603/1943⁵ privind simplificarea procedurii împărțelii judiciare a modificat regulile Codului civil relative la împărțeața făcută în fața instanței.

În fine, Codul familiei a modificat unele reguli ale Codului civil privind succesiunea, în special pe cele privind egalitatea copilului natural cu cel legitim, drepturile copilului adoptat, protecția minorului și a interzișilor cu ocazia acceptării succesiunii și a efectuării partajului (art. 659 și 678).

¹ Publicată în M. Of. nr. 91 din 28 iulie 1921.

² Publicată în B. Of. nr. 9 din 31 ianuarie 1954.

³ Publicată în B. Of. nr. 8 din 30 ianuarie 1954.

⁴ Publicată în B. Of. nr. 14 din 19 martie 1954.

⁵ Publicată în M. Of. nr. 212 din 10 septembrie 1943. Prin respectiva lege au fost abrogate implicit dispozițiile art. 733-737 C. civ.

De asemenea, regulile Codului civil cu privire la deschiderea succesiunii sunt completate de Legea nr. 36/1995¹ (art. 68-88) și de Ordinul nr. 710/C din 5 iulie 1995 de punere în aplicare a acestei legi, prin care sunt stabilite formalitățile necesare deschiderii succesiunii. Aceste norme reglementează procedura de deschidere a succesiunii, finalizându-se cu emiterea certificatului de moștenitor, eliberat de notarul public, act care dovedește: acceptarea succesiunii și calitatea acestora de succesori precum și întinderea masei succesoriale. Aceste reguli abrogă pe cele reglementate prin Decretul nr. 40/1953 privind procedura succesorală notarială.

În prezent, este aprobat Noul Cod civil². Noile modificări aduc schimbări importante în privința regulilor succesiunii, asupra cărora vom face referire pe parcurs.

§ 3. Terminologie. În această materie există o serie de termeni specifici a căror semnificație, considerăm că trebuie precizată

A. Felurile succesiunii

Codul civil prevede în art. 650 că „succesiunea se deferă sau prin lege, sau după voința omului, prin testament”. Din acest text se înțelege că succesiunea, ca mod de transmitere a patrimoniului pentru cauză de moarte, îmbracă două forme. Titlul I din Cartea a treia, evocat mai sus, nu reglementează decât unul dintre ele: succesiunea ab intestat, sau succesiunea legală, acestea aplicându-se încă de la decesul lui de cuius dacă el nu a întocmit un testament. În titlul II, din aceeași carte, intitulat „Despre donația între vii și despre testamente”, sunt statuate regulile relative la succesiunile testamentare, generate de actul juridic (testamentul), încheiat în timpul vieții lui de cuius, și care își produce însă efectul la decesul acestuia³.

¹ Publicată în M. Of. nr. 92 din 16 mai 1995.

² Legea nr. 287/2009 privind Codul civil, publicată în M. Of. nr. 511 din 24 iulie 2009.

³ Noul Cod civil schimbă sistematizarea regulilor succesoriale. Având în vedere legătura dintre succesiunea legală și cea testamentară, Noul Cod civil reglementează distinct regulile devoluțiunii legale și a celor testamentare, iar regulile transmiterii succesiunii, stingerea pasivului și împărțea le-a reglementat ulterior ca un trunchi comun de reguli ale celor două devoluțiuni ale succesiunii.

a) Succesiune legală sau ab intestat (art. 655-683). Succesiunea legală sau succesiunea ab intestat (fără testament)¹, semnifică transmisiunea patrimoniului succesoral în temeiul legii, regulile ei consacrand: devoluțiunea succesorală, stabilind persoanele care au vocația de a culege moștenirea, transmiterea succesiunii și lichidarea acesteia.

b) Succesiune testamentară (art. 650, art. 800-812, art. 841-931 C. civ.). Termenul succesiune testamentară este utilizat în cazul în care transmisiunea are loc mortis cauza, în temeiul unui testament întocmit de de cuius prin care acesta își organizează, unilateral, devoluțiunea universală, cu titlu universal sau cu titlu particular a bunurilor sale, în favoarea persoanelor desemnate de el. În plus, existența liberalităților mai ridică problemele specifice, legate de rezerva succesorală, de reducere și de raportul donațiilor².

Trebuie să subliniem că, o parte dintre aspectele reglementate în titlul I, arătat mai sus, sunt comune ambelor moduri de transmitere a succesiunii, anume: acceptarea moștenirii, transmisiunea moștenirii și lichidarea acesteia.

B. Subiectele devoluțiunii succesorale

A. DE CUIUS – SUCCESORI, MOȘTENITORI; TESTATOR-LEGATAR

Fiind un mod de transmitere a proprietății, regulile succesiuni stabilesc o legătură între două sau mai multe persoane: cea decedată, al cărei patrimoniu face obiectul transmisiunii succesorale fiind denumită, după caz, de cuius sau testator; și cei care culeg bunurile lăsate de primul, denumiți succesori, moștenitori, dacă transmisiunea are loc ab intestat și legatari, dacă ea are loc în temeiul unui legat.

Termenul de cuius, este preluat din expresia latină: *is de cuius successionem agitur* (succesiunea celui despre care este vorba)³. Per-

¹ A se vedea, M. Eliescu, *Moștenirea și Devoluțiunea ei în Dreptul RSR*,..., p. 20.

² A se vedea, I. Adam, A. Rusu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. All Beck, București, 2003, p. 152-153; R. Țapu, *Succesiunea testamentară. Obârșie și evoluție*, Ed. Themis, Craiova, 2001, p. 105.

³ A se vedea L. Stănculescu, *Drept civil. Parte specială, contracte și succesiuni*, Ed. All Beck, ed. a 4-a, București 2008, p. 359; I. Dogaru, V. Stănescu, M. Sorerață, *Bazele dreptului civil, vol. V, Succesiuni*, Ed. C.H. Beck, București, 2009, p. 3.

soanele juridice sunt asimilate persoanelor fizice însă, lichidarea patrimoniului acestora, prin încetarea existenței lor este organizată diferit. Principiul fundamental al lichidării comercianților este cel al procedurii concursuale a creditorilor, procedură care este inaplicabilă în cazul lichidării patrimoniului succesoral.

Cu privire la termenul de succesori și cel de moștenitori, Codul civil nu este foarte precis, însă pare să distingă între cele două termene. Astfel, atunci când folosește termenul de succesori se referă la orice persoană care se află într-un raport de succesiune, fără a interesa izvorul ei, respectiv, legea sau testamentul. În schimb, când se referă la devoluțiunea legală folosește termenul de moștenitori, iar în cazul devoluțiunii testamentare utilizează termenul legatari¹.

Fără a da o definiție, legiuitorul împarte succesorii, după criteriul dobândirii universalității, a unei fracții din universalitate, ori a bunurilor individualizate, în trei categorii. Succesorii universali (succesorii legali, sau legatarii universali) sunt succesorii care dobândesc întreaga universalitate de bunuri, fie exclusiv, fie în indiviziune. Aceasta definiție se deduce din interpretarea textului art. 888 C. civ., în sensul căruia, legatarul universal dobândește întreaga universalitate de bunuri. Succesorii cu titlu universal sunt succesorii care dobândesc o fracțiune din patrimoniul succesoral. Acești succesori nu pot fi decât legatarii cu titlu universal (art. 894 C. civ.). Legatarii cu titlu particular nu dobândesc universalitatea bunurilor ci, doar bunuri individual determinate (art. 899 C. civ.).

Primele două categorii de succesori (universali și cu titlu universal) au vocație la toate bunurile și drepturile succesoriale și sunt ținuți de pasivul succesoral *ultra vires successiones*, proporțional cu fracțiunea lor din succesiune² (art. 774-775 C. civ.). Legatarul cu titlu particular dobândește bunuri individualizate și nu este ținut de pasivul succesoral.

¹ A se vedea, F. Terre et Y. Lequette, *Droit civil, les successions, les libéralités*, Dalloz, 2e édition, Paris, 1988, p. 16.

² A se vedea, C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 223; T. R. Popescu, *Curs de drept internațional privat*, vol. I., Universitatea din București, 1954, p. 226.

a) Eredele¹. Legiuitorul folosește acest termen pentru a desemna succesorii legali care au acceptat succesiunea (art. 775 C. civ.). Termenul este utilizat de legiuitor în regulile comune succesiunii legale și celei testamentare, unde nu mai interesează felul devoluțiunii succesoriale incluzând astfel, foarte adesea, și pe legatari (art. 774 C. civ.)².

b) Succesibili. Pentru a desemna persoanele care au vocație succesorală ori sunt desemnați de testator să culeagă succesiunea, însă aceștia nu și-au manifestat încă opțiunea succesorală, doctrina, ca și legea, utilizează termenul de succesibili.

Secțiunea II

Fundamentul succesiunii³

Înainte de a expune regimul succesoral actual trebuie să-l justificăm, să arătăm de ce are această configurație și nu alta, adică să îi degajăm fundamentul.

În sistemele juridice vechi ca și în cele contemporane au existat și există diferite configurații ale regimului succesiunilor. Pentru a putea aprecia și justifica regimul juridic actual trebuie să-l comparăm cu alte regimuri.

După moarte, toate legăturile omului cu bunurile dispar. De aceea, ele fiind vacante ar trebui să fie culese de primul ocupant, de stat în virtutea suveranității lui sau de rudele apropiate defunctului, din generațiile care-i succed.

În general, aproape toate sistemele de drept au admis transmiterea bunurilor defunctului la generațiile următoare; altfel, din punct de vedere economic, circuitul bunurilor s-ar prăbuși prin scăderea încrederii în credit. Nimeni nu ar mai încheia un act juridic dacă ar ști că odată cu persoana debitorului se stinge și proprietatea acestuia.

¹ A se vedea, E. Safta-Romano, *Dreptul la moștenire, Doctrină și jurisprudență*, vol. I, Ed. Graphix, Iași, 1995, p. 23-24, D. Chirică, *op. cit.*, p. 12.

² Cu privire la terminologia specifică succesiunilor, a se vedea și I. Albu, *Observații privind terminologia proiectului Codului civil în materie succesorală*, în R.R.D. nr. 8/1973, p. 60.

³ A se vedea, I. Dogaru, V. Stănescu, M. M. Soreață, *op. cit.*, p. 4; Gh. Botea *Drept succesoral testamentar*, Ed. Concordia, Arad, 2003, p. 22.

Odată admis principiul transmiterii moștenirii în regim privat (§1), trebuie decis asupra dreptului de a organiza succesiunea: cine stabilește persoanele care culeg moștenirea, de cuius, prin testament, ori legea, sau cele două modalități se pot combina (§2); în fine, fiind admis dreptul la succesiunea privată și cel al devoluțiunii, trebuie să configurăm la nivel de principii regimul actual al succesiunii (§3).

§ 1. Natura dreptului la succesiune

A. Succesiune publică sau privată?

În istorie au existat mai multe modele ale instituției succesiunii, în funcție de doctrina oficială a statului asupra naturii dreptului la moștenire: acesta este un drept natural, așa cum este dreptul la viață, sau dimpotrivă este un drept civil, adică decis de legiuitor, acesta putând să îl modeleze după interesele sociale existente în diferite perioade istorice? Răspunsul este strâns legat de recunoașterea sau nu a dreptului de proprietate privată¹ căci, succesiunea este una din sursele acesteia și în același timp, un mod de perpetuare a ei. Astfel, în principiu, sistemele juridice care au negat proprietatea privată au conceput și practicat un mod de transmitere publică, colectivă sau, dimpotrivă, un mod de transmitere privată. În primul caz, succesiunea se transmite statului, iar în al doilea particularilor.

Astăzi, Curtea Europeană a Drepturilor Omului recunoaște că vocația succesorală este un drept al omului. De aceea, adevărata problemă rămasă de rezolvat este cea a întinderii transmisiunii successorale: se transmite succesibililor întregul patrimoniu, ori o parte din el va fi preluat de stat?

Sisteme care au restrâns transmiterea privată. În general toate sistemele de drept au admis dreptul de proprietate privată, conținutul acestui drept fiind însă diferit de la o societate la alta și corelativ și unul din izvoarele ei: succesiunea².

¹ A se vedea, I. Măcescu, *Curs de drept civil. Succesiunile ab intestat, prelegeri susținute la Facultatea de drept din București în anii universitari 1910-1911, respectiv 1932-1933*, Ed. Themis Cart, Slatina, 2005, p. 7-11.

² Excepție a făcut fosta U.R.S.S. care, la începuturile sale, a desființat instituția moștenirii pe care însă mai târziu a reînființat-o.

În istorie au existat și sisteme care, negând proprietatea privată, tindeau la restrângerea conținutului dreptului succesoral și se apropiiau mai mult de modul de transmitere publică a moștenirii. Doctrina socialistă a văzut întotdeauna în transmisiunea succesorală privată o cauză a inegalităților sociale și a militat pentru suprimarea și înlocuirea ei cu transmisiunea succesiunii în favoarea statului. Repartiția bogăției după nevoi și nu după descendență era deviza acestora¹. Pe această rațiune, sistemul juridic al țărilor socialiste a restrâns transmisiunea succesorală, în general, la bunurile mobile proprietate particulară, adică bunurile din gospodăria proprie și a exclus, de regulă, imobilele ori a restrâns transmiterea lor succesorală la o parte din ele.

Sistemul dreptului român din perioada anilor 1950-1989 restrângea, printr-o serie de legi, dreptul succesoral cu privire la case și terenuri, acestea fiind cele mai importante bunuri pe care le putea deține particularul.

Textul art. 30 alin. 1 din Legea nr. 58/1974 și art. 44 din Legea nr. 59/1974² interziceau transmiterea terenurilor construibile și respectiv cele agricole pe calea legatelor; se admitea transmiterea terenurilor prin moștenire legală, dar pentru a intra în posesia terenurilor agricole succesorul trebuia să locuiască în localitatea în care se afla terenul și să aibă cunoștințe agricole (art. 45 din Legea nr. 59/1974), în caz contrar terenurile treceau în proprietatea statului sau după caz, a cooperativei agricole.

De asemenea, prin art. 5 din Legea nr. 4/1973 se interzicea dobândirea de către o familie a două imobile casă. Dacă un membru al familiei dobânda prin moștenire un astfel de bun, în condiția în care familia deținea deja o casă, trebuia să-și înstrăineze una, în termen de un an, sub sancțiunea trecerii în proprietate publică. În fine, terenurile dobândite prin moștenire legală, singurul mod de circulație admis, intra în patrimoniul cooperativei agricole, dacă moștenitorul avea deja o suprafață de 250 mp. (art. 1 alin. 5 din Statutul cooperativelor agricole, aprobat prin Decretul nr. 346/1977).

La fel, în dreptul rusesc valoarea moștenirii nu putea să depășească o anumită cotă.

¹ A se vedea I. Micescu, *op. cit.*, p. 7-11.

² Așa cum a fost completat prin Decretul nr. 112/1984, publicat în B. Of. nr. 28 din 29 martie 1984.

B. Moștenirea privată, individuală, are mai multe justificări

În ordine cronologică, prima justificare o găsim în considerații religioase¹. Cel care asigura venerarea persoanei defunctului după moarte trebuia să culeagă averea lăsată pentru a o folosi în scopul arătat. Astăzi nu se mai justifică succesiunea prin cultul persoanei defunctului, ci pe temeiul protecției familiei, al considerentelor de ordin economic și psihologice.

a) Protecția familiei. Din antichitate și până în perioada modernă a istoriei Europei, o parte dintre sistemele de drept și-au întemeiat regulile succesiunii pe proprietatea familială².

Este evident că este vorba de sistemele juridice în care economia era organizată pe temeiul proprietății de grup, de regulă familia.

Cât timp bunurile nu aparțin unui individ, ci clanului familiei, șeful acesteia exercita dreptul asupra bunurilor. La moartea lui, funcția sa era preluată de alt membru astfel că această transmisiune nu putea fi organizată decât de lege. În timp, clanul familial s-a destrămat, dar bunurile aparținând familiei au rămas un mijloc de coeziune a membrilor ei, ca un mijloc de ajutorare a generațiilor viitoare din familie³. Au fost astfel bunurile de valoare economică: terenuri și clădiri care constituiau emblema unei familii; dar și bunuri mobile cu valoare sentimentală pentru o familie, exemplu obiecte de artă⁴.

În timp, protecția familiei, ca fundament al transmisiunii private a succesiunii a îmbrăcat alte nuanțe. În prezent, această protecție constă în ocrotirea generațiilor viitoare prin garantarea legală a unei cote din bunurile lăsate de generațiile anterioare⁵.

¹ A se vedea și M. Eliescu, *Curs de succesiuni*, Ed. Humanitas, București 1997, p. 15-16; M. Eliescu, *Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul R.S.R.*, Ed. Academiei R.S.R., București 1966, p. 22.

² A se vedea, A. Colin, H. Capitant, *Cours élémentaire de droit civil français, tome troisième*, Huitième édition, Librairie Dalloz, 1936, p. 388.

³ A se vedea, V. Băcu, *Drept roman*, Ed. Ius R.B.A., București, 1996, p. 49.

⁴ A se vedea, M. Eliescu, *op. cit.*, p. 17.

⁵ A se vedea, M. Eliescu, *Moștenirea și Devoluțiunea ei în Dreptul R.S.R.* p. 38; În dreptul roman, unde rezerva (*porțio legitima*) era concepută ca parte din bunurile defunctului (*pars bonorum*), cel îndreptățit o culege independent de calitatea de moștenitor, chiar renunțator fiind. A se vedea, I. M. Anghel, *Drept privat roman*, vol. I, Ed. Hyperion XXI, București, 1991, p. 121.

Una din devizele revoluției capitaliste, inclusiv în țara noastră, a fost aceea a lichidării marilor proprietăți de terenuri, moșiile. Tehnica cea mai eficientă pentru realizarea acestei fărâmițări a fost sistemul succesoral, prin adoptarea regulilor care să împiedice păstrării bunurilor imobiliare în familie.

De aceea, legiuitorul Codului civil a reglementat egalitatea tuturor succesorilor la masa succesorală și unitatea transmisiunii succesore, regimul succesoral aplicându-se unitar, indiferent de natura bunului, ori de proveniența lui. În acest fel se păstra principiul protecției familiei, însă ocrotind în mod egal pe membrii ei, prin înlăturarea principiului primogeniturii.

b) Economic. Transmisiunea privată a succesiunii se justifică prin interesul general al oamenilor de a exploata patrimoniul lăsat de de cuius în sistem privat, de către rudele lui ori de cei desemnați de el, căci un astfel de sistem ar fi mai judicios decât o exploatare în regimul dreptului public, care ar duce la ruina averii. Pe de altă parte, dacă nu ar exista succesiune nu ar exista nici proprietate privată, aceasta constituind motorul esențial al sistemului economiei¹.

În concluzie, moștenirea își găsește fundamentul în interesul general al familiei și în cel economic. Prevalența succesiunii private, individuale, nu înlătură însă ideea de succesiune publică, deoarece, în general, prin regulile fiscale, statul culege o parte din moștenire, odată cu transmisiunea succesorală.

În prezent Codul nostru fiscal actual nu percepe taxe pe succesiune, indiferent de natura ei, decât asupra imobilelor și numai dacă dezbaterea succesorală nu a fost finalizată în termen de 2 ani (art. 77¹)².

¹ A se vedea, I. Miclescu, *op. cit.*, p. 7-11.

² A se vedea Legea nr. 571/2003 privind Codul fiscal a fost publicată în M. Of. nr. 927 din 23 decembrie 2003, modificată și completată de: OUG nr. 29 din 25 martie 2009; Ordinul nr. 614 din 31 martie 2009; OUG nr. 34 din 11 aprilie 2009; Rectificarea nr. 34 din 11 aprilie 2009; OUG nr. 46 din 13 mai 2009.

§ 2. Devoluțiune legală sau testamentară? Transmisiune în beneficiul unui grup sau a unui individ? Evoluție istorică

Admițând sistemul privat de transmitere a moștenirii, trebuie decis cine este abilitat să desemneze succesorii: statul, prin lege, în funcție de nevoile familiei; ori de de cuius, după propriile sale afinități; și cum se fundamentează succesiunea testamentară și cea legală?

Nici relativ la această opțiune nu a existat un sistem juridic de transmitere a moștenirii, exclusiv legal sau testamentar.

A. Succesiunea *ab intestat*

Se fundamentează pe ideea că succesiunea trebuie să fie reglementată numai prin lege, excluzând voința lui de cuius, căci nevoile familiei prevalează în raport cu afinitățile lui. A fost ghidat de această regulă mai ales dreptul feudal germanic și cel aflat sub influența lui, dreptul cutumiar din nordul Franței¹.

În țara noastră, până la mijlocul secolului XV, când au apărut primele date despre transmisiunea testamentară, dreptul feudal din Țara Românească și cel din Moldova era influențat de dreptul bizantin și nu cunoștea decât transmisiunea succesorală *ab intestat*. Acest sistem de transmitere se aplica cu prioritate și datorită condițiilor specifice țărilor române: în Țara Românească și Moldova, țăranii, în majoritate, au stăpânit și exploatat pământul în devălmășie, până în secolele XVI-XVII, când a început să se destrame această formă de organizare, constituindu-se proprietatea privată asupra terenului și odată cu aceasta s-a trecut și la organizarea familiei restrânse, formată din părinți și copii minori². O formă comună de stăpânire nu putea fi ocrotită decât prin reguli legale de transmitere succesorală. La fel și celelalte stări: boierii, orășeni și negustori, se subordonau dreptului succesoral legal.

¹ A se vedea Ph. Malaurie, L. Aynés, *Les Successions, Les libéralités*, Defrénois, Paris, 2004, p. 16-17.

² A se vedea, Al. Herlea, *Studii de istoria dreptului*, vol. III, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 1997, p. 179.

Principiul dominant al succesiunii legale aplicabil stărilor arătate era transmiterea moștenirii către familie și nu individului. Păstrarea bunurilor imobile în familia din care proveneau era realizată prin ordinea chemării la succesiune și prin regimul diferit al transmisiei succesore a imobilelor și a mobilelor: descendenții bărbați dobândeau imobilele (principiul privilegiului masculinității), fetele dobândind prin zestre, doar bunuri mobile și bani¹.

Dreptul transilvănean era influențat de dreptul germanic. Regulile succesore legale erau mai complexe. Specificul acestui sistem este dictat de principiul că succesiunea este legală și că bunurile aparțin mai mult grupului familiei decât individului, de aceea numai membrii familiei puteau fi chemați la moștenire.

Sistemul succesoral legal nu era unitar, bunurile succesore nu constituiau un patrimoniu unitar, o universalitate, ele fiind transmise diferit după natura lor: bunuri moștenite, bunuri donate, achizitele și fieful. a) Cele mai importante bunuri erau considerate cele moștenite, denumite, bunurile proprii (de baștină) care trebuia să rămână în familie, scop realizat prin principiul privilegiului masculinității². Ele nu puteau fi dobândite prin moștenire decât de rudele situate pe linia din care proveneau bunurile, chiar dacă în cealaltă linie ar fi fost rude mai apropiate în grad. După cum bunurile proveneau din linie maternă sau paternă, numai rudele din aceeași linie puteau să le dobândească, paternă, paternis, maternă, maternis. b) Bunurile mobile și achizitele, dobândite de defunct în timpul vieții, pe altă cale decât moștenirea, erau transmise rudelor³ după proximitatea gradului de rudenie, apropiindu-se de regulile devoluțiunii legale de azi. c) A treia categorie de bunuri: mobilele și fieful erau privilegiul celui mai mare dintre fii.

În perioada de afirmare a capitalismului, succesiunea legală (Pravilniceasca condică și Codul Caragea, în Țara Românească și Manualul lui A. Donici și Codul Calimach în Moldova) are o configurație

¹ A se vedea, Vl. Hanga, *Istoria statului și dreptului R.P.R.*, vol. I. București, 1957, p. 460-470.

² A se vedea, I. D. Condurachi, *Expunere rezumată a teoriei moștenirilor în vechiul drept românesc*, București, 1919, p. 22-40.

³ A se vedea, J. Minea și L. T. Boga, *Cum se moșteneau moșiile în Țara Românească până la sfârșitul secolului XVI-lea. Contribuții la istoria vechiului drept din Țara Românească*, vol. II, Iași, 1933-1935, p. 122-150.